

TOWARZYSTWO NAUKOWE W DRODZE KU STATYSTYCE PUBLICZNEJ

Czesław Domański

0

**WYDZIAŁ
EKONOMICZNO-SOCJOLOGICZNY**
Uniwersytet Łódzki

1. WPROWADZENIE

Powołanie Głównego Urzędu Statystycznego w dniu 13.07.1918 r. mogło nastąpić dzięki idei przyświecających wielu uczonym pamiętających postanowienia Sejmu Czteroletniego i Konstytucji 3 maja 1791 r. W konsekwencji tuż po ostatnim rozbiórce w 1795 r. zaczęły powstawać Towarzystwa Naukowe, które w swoich programach prezentowały badania związane ze strukturą ludności i gospodarką na byłych ziemiach Polski.

W 1800 r. utworzone zostało Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk skupiające najwybitniejsze umysły polskie epoki porozbiorowej: Joachim Chreptowicz, Franciszek Dmochowski, Stanisław Staszic, później Wawrzyniec Surowiecki, Fryderyk Skarbek, Julian Ursyn Niemcewicz.

W pierwszym dwudziestoleciu dwudziestego wieku powstały dwa statystyczne towarzystwa naukowe: w 1912 r. Polskie Towarzystwo Statystyczne, w 1917 r. Towarzystwo Ekonomistów i Statystyków Polskich. Oba te Towarzystwa stanowiły podstawę merytoryczną do powołania Głównego Urzędu Statystycznego.

2. PIERWSZE TOWARZYSTWA NAUKOWE W POLSCE

Początek niewoli narodowej był okresem właściwych narodzin polskich towarzystw naukowych w dzisiejszym sensie. Jednym z ośrodków porozbiorowego życia towarzyskiego polskiej nauki i literatury były Puławy Czartoryskich, innym - Wilno. Przede wszystkim jednak życie umysłowe kwitło w Warszawie, gdzie w domach Joachima Chreptowicza, Tadeusza Czackiego, Ignacego Krasickiego czy wreszcie Anny z Sapiehów i Stanisława Sołtyków odbywały się mniej lub bardziej regularne spotkania elity umysłowej dawnej stolicy. Z rozmów w środowisku warszawskim zrodziła się myśl stworzenia trwalszego stowarzyszenia tego rodzaju. Jej inicjatorem był Stanisław Sołtyk.

Pomysł Sołtyka urzeczywistniono w 1800 roku, gdy powstało Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk, skupiające najwybitniejsze umysły polskie epoki porozbiorowej. Celem Towarzystwa było popieranie oraz rozwój nauk i umiejętności w języku polskim, z wyjątkiem "materii ściągających się do religii krajowej i rządów teraźniejszych", a więc najbardziej drażliwych wówczas spraw politycznych.

Towarzystwo stało się forum dla prezentacji dorobku naukowego ekonomistów, a jednocześnie pobudzało ich do podejmowania nowych zadań. Liczne były dyskusje społeczno-gospodarcze. W 1804 roku Staszic dokonał analizy pracy Aleksandra Potockiego o rolnictwie, w grudniu następnego roku zaś przedstawił pierwszą część swego *Ziemiorództwa Karpatów*, Wkrótce ks. Stanisław Staszic wysunął się na czoło Towarzystwa, a od 1808 roku - do śmierci w roku 1826 - pozostawał jego prezesem, zasilając jednocześnie wydatnie finanse stowarzyszenia. Jednym z najaktywniejszych członków Towarzystwa był Dominik Krysiński, który jako kandydat zadebiutował w 1807 roku odczytem o garbarstwie, jak również Wawrzyniec Surowiecki, który w 1811 roku wygłosił odczyt o upadku miast.

W 1818 roku z rozprawą o cechach wystąpił w Towarzystwie Wawrzyniec Surowiecki. Dyskusja nad cechami, w której udział wziął między innymi także Dominik Krysiński, stanowiła część toczącej się wówczas wśród fizjokratów polskich dysputy nad czynnikami ekonomicznymi i pozaekonomicznymi rozwoju społecznego.

W 1820 roku członkiem Towarzystwa został Fryderyk Skarbek, autor świeżo wówczas wydanych *Gospodarstwa narodowego elementarnych zasad*. W następnych latach Skarbek należał do najbardziej czynnych członków, a zabierał głos między innymi w sprawie statystyk galicyjskich, „zakońców dobroczynnych”, a także kas zasiłkowo-oszczędnościowych dla rolników.

Po śmierci Staszica w 1826 roku na czele Towarzystwa stanął Julian Ursyn Niemcewicz. Prace ekonomiczne były nadal przedmiotem dużego zainteresowania członków stowarzyszenia. W roku 1826 wydarzeniem stała się rozprawa Dominika Krysińskiego o nauce gospodarstwa narodowego oraz jej analiza dokonana przez Skarbka.

Wobec niepokojów poprzedzających wybuch powstania listopadowego Towarzystwo zachowywało się biernie. Upadek powstania pociągnął za sobą liczne konsekwencje polityczne, ekonomiczne i wojskowe. Dla nauki polskiej oznaczał dotkliwą stratę w postaci likwidacji Towarzystwa Warszawskiego. Ostatnie posiedzenie publiczne Towarzystwa odbyło się 3 maja 1831 roku, kiedy car Mikołaj I rozkazał konfiskatę majątku Towarzystwa i rozpoczął się okres terroru paskiewiczowskiego, wielu wybitnych działaczy tego stowarzyszenia udało się na emigrację.

Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk odegrało dużą rolę w kształtowaniu się nowoczesnej nauki polskiej. Skupiało wybitnych naukowców, było forum wymiany myśli naukowej, wydawało "Roczniki", pobudzało do dalszych badań, W Towarzystwie gromadzono dokumenty, pamiątki narodowe, a biblioteka jego stała się ważną pracownią badawczą.

W 1818 roku, z inicjatywy ziemianina Joachima Powidzkiego powstało w Lublinie Towarzystwo Przyjaciół Nauk Województwa Lubelskiego. Stowarzyszenie to, kierujące się zasadami oświecenia, skupiało raczej wysiłki działaczy społecznych niż naukowców". Intensywne badania ziemi płockiej podjęło Towarzystwo Naukowe Płockie założone w 1820 roku przez rektora Szkoły Wojewódzkiej Kajetana Morykoniego. Oba te stowarzyszenia podzieliły po powstaniu listopadowym los Towarzystwa Warszawskiego¹

W 1907 roku zawiązano w Warszawie specjalistyczne stowarzyszenie pod nazwą Towarzystwo Popierania Pracy Społecznej, jednoczące społeczną działalność ekonomistów, prawników oraz działaczy gospodarczych i politycznych. Celem Towarzystwa był rozwój badań naukowych, techniczne opracowywanie danych, przygotowywanie projektów ustaw oraz dyskusje nad problemami społeczno-gospodarczymi.

Wśród założycieli Towarzystwa znaleźć można takie nazwiska jak Franciszek Nowodworski, Zygmunt Chrzanowski, Leopold Kronenberg, Juliusz Tarnowski i Władysław Grabski. W 1910 roku zorganizowano pracownię naukową TPPS pod nazwą Biuro Pracy Społecznej. Miało ono służyć pomocą naukową przedstawicielstwu polskiemu w Dumie Państwowej. Początkowo w Biurze działały dwie sekcje: społeczno-prawnicza i społeczno-ekonomiczna, której przewodniczył Władysław Grabski. Z bardziej znanych ekonomistów w pracach tej ostatniej brali udział także: Stanisław Bukowiecki, Bohdan Wasiutyński, Stanisław Aleksander Kempner, Henryk Radziszewski i Bolesław Markowski. Przedmiotem tych prac były problemy samorządu miejskiego i ziemskiego, sprawy agrarne, finanse lokalne, zagadnienia podatkowe i komunikacyjne. W latach 1910-1915 opracowano pod redakcją Władysława Grabskiego dwa kolejne Roczniki Statystyczne Królestwa Polskiego za lata 1913 i 1914.

Działające uprzednio Biuro Pracy Społecznej zorganizowano, a na czele jego sekcji ekonomicznej stanął Zygmunt Chrzanowski. Gdy w 1917 roku na czele Biura stanął Włodzimierz Wakar, zajęto się przygotowaniem materiałów statystycznych i ekonomicznych obliczonych na potrzeby przyszłego państwa polskiego. Opracowano i ogłoszono drukiem projekt konstytucji, ordynacji wyborczej do Sejmu oraz „Polski program terytorialny”, który wraz z obszerną rozprawą Wakara stał się podstawą argumentacji polskiej w prawie granic Wersalu. Organem biura było pismo „Praca Społeczna”, w którym między innymi Tadeusz Szturm de Sztrem publikował materiały obrazujące ruch cen i płac w okupowanej Warszawie.

Dnia 29 marca 1917 roku powstała Komisja Organizacyjna w składzie: Jan Dmochowski, Franciszek Doleżał, Stefan Dziewulski, Kazimierz Kasperski, Stanisław Aleksander Kempner i Włodzimierz Wakar, której celem było przygotowanie konferencji założycielskiej Towarzystwa Ekonomistów i Statystyków Polskich w Warszawie i legalizacja projektu statutu w niemieckich władzach okupacyjnych. Pierwsze zebranie Towarzystwa odbyło się w Warszawie 3 grudnia 1917 roku. W posiedzeniu tym wzięło udział 42 najwybitniejszych ekonomistów i praktyków warszawskich.

Po wysłuchaniu sprawozdania Komisji Organizacyjnej zebrani wybrali Zarząd, którego przewodniczącym został Antoni Kostanecki, jego zastępcami - Stefan Dziewulski i Ludwik Krzywicki, sekretarzami - Jan Dmochowski i Kazimierz Kasperski, skarbnikiem zaś - Władysław Zawadzki. Ponadto do Rady weszli: Zdzisław Ludkiewicz, Jerzy Michalski i Edward Strasburger". Statutowym celem Towarzystwa było "podniesienie poziomu i rozwój polskiej wiedzy ekonomiczno-społecznej, tak w dziedzinie teoretycznej, jako też i praktycznej" za pomocą publikacji, odczytów, dyskusji, zjazdów, prowadzenia biblioteki, organizacji badań w określonych kierunkach, ogłaszania konkursów oraz utrzymywania stosunków z innymi pokrewnymi towarzystwami.

Na pierwszym posiedzeniu Zarządu w dniu 10 grudnia 1917 roku postanowiono przeprowadzić rejestrację sił ekonomicznych na ziemiach polskich, sporządzić statystykę wykładów z dziedziny nauk społeczno-ekonomicznych na uczelniach polskich oraz opracować program wykładów ekonomii dla szkół zawodowych i przesłać go do Ministerstwa Oświaty Rady Regencyjnej do zatwierdzenia. Dnia 30 grudnia 1917 roku odbyło się w Towarzystwie posiedzenie poświęcone obronie polskich interesów gospodarczych w trakcie rokowań pokojowych w Brześciu Litewskim.

W zebraniu, poza członkami Rady TEiSP, wzięli udział przedstawiciele rządu Rady Regencyjnej oraz reprezentanci prywatnych sfer gospodarczych. Wszystkie wnioski zebrano wraz z postulatami programowymi i przekazano rządowi Rady Regencyjnej do wykorzystania.

Przewidując ustąpienie okupantów, 14 października 1918 roku TEiSP opracowało i podało do wiadomości plan najpilniejszych prac w zakresie organizacyjnego i gospodarczego w zjednoczonej Polsce.

Obejmował on:

- rozważenie walorów ekonomicznych poszczególnych dzielnic,
- określenie zmian wywołanych wojną i okupacją,
- ustalenie poglądu na rolę kapitałów obcych,
- obliczenie majątku i dochodu narodowego jako podstawy budżetu,
- ustalenie systemu podatkowego,
- określenie najbliższych zadań prawodawstwa społecznego.

Program ten był ambitny i gruntownie przemyślany. W ciągu pierwszego roku istnienia Towarzystwo Ekonomistów i Statystyków Polskich w Warszawie rozwijało więc bardzo ożywioną działalność, choć ze względów politycznych nie mogła być ona dostatecznie jawna.

3. PREKURSORY STATYSTYKI PUBLICZNEJ

STANISŁAW STASZIC

Prekursor polskiej myśli statystycznej

Ostatnie ćwierćwiecze XVIII stulecia w Polsce to okres ostrych konfliktów ideologicznych, wywołanych z jednej strony wielkimi przemianami związanymi z początkami kapitalizmu na naszych ziemiach z drugiej zaś - upadek państwa. Ta specyficzna sytuacja sprzyjała poszukiwaniom możliwości zmiany istniejących stosunków między innymi przez reformy włościańskie i równouprawnienie polityczne mieszczan. Do obozu wielkich reformatorów i polskich pisarzy politycznych tego okresu, którzy widzieli sprawy naszego kraju na tle stosunków europejskich należy niewątpliwie **Stanisław Staszic** (1755-1826).

Czacki posiada w literaturze historycznej dość dużą bibliografię. Pisano o nim jako o prawniku, pedagogu i działaczu politycznym. Nikt jednak nie pisał jeszcze o nim jako o statystyku. Tymczasem materiały i opracowania statystyczne jakie pozostawił pozwalają ich autora zaliczyć w poczet statystyków polskich. Tadeusz Czacki był bowiem statystykiem w tym sensie, że umiał odnaleźć informacje statystyczne, ocenić ich wiarygodność, a przede wszystkim potrafił na podstawie źródłowych danych liczbowych snuć interesujące rozważania dla wyjaśnienia zjawisk ekonomicznych i społecznych. Posługując się metodą szacunkową dochodził do nowych własnych liczb.

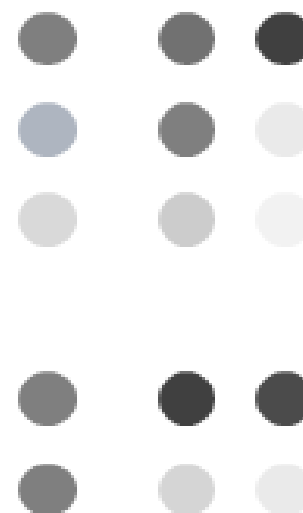
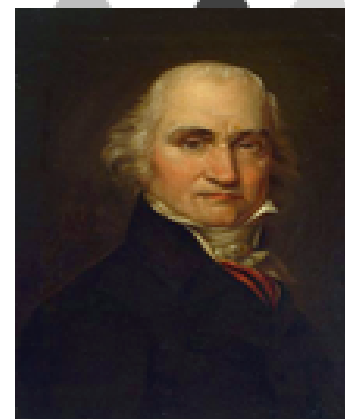

Jan Śniadecki (1756-1830)

W 1781 r. objął jako profesor Katedrę Wyższej Matematyki i Astronomii w Uniwersytecie Jagiellońskim. Założyciel i pierwszy dyrektor obserwatorium astronomicznego w Krakowie (1792-1803), rektor Uniwersytetu Wileńskiego (1807-1815). Śniadecki zapisał się w historii nauki polskiej jako wybitny matematyk i prekursor statystyki matematycznej. Uważany jest za twórcę polskiej terminologii matematycznej i pomiaru rachunku prawdopodobieństwa. Do jego podstawowych prac należą:

- „O nauk matematycznych początku znaczeniu i wpływie na oświecenie powszechne” (1781),
- „Rachunku algebraicznego teoria przystosowania do linii krzywych” (1783)
- „O rachunku losów” (1817).

W swoim dziele „O rachunku losów” wyjaśnił warunki w jakich powstają prawidłowości zjawisk masowych. Praca ta stanowi zarazem pewną podstawę wnioskowania statystycznego, a przede wszystkim badań przeprowadzonych metodą reprezentacyjną.

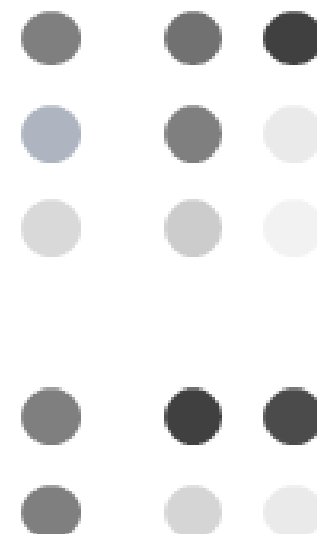

Wawrzyniec Surowiecki (1769-1827)

W 1811 r. została utworzona pierwsza KATEDRA STATYSTYKI w Szkole Prawa i Administracji w Warszawie. Jej kierownikiem został Wawrzyniec Surowiecki, profesor Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie w latach (1811-1812). Z prac poświęconych statystyce na uwagę zasługują prowadzone przez niego wykłady, które zachowane zostały do dziś jako „Statystyka Księstwa Warszawskiego - Rękopis własnoręczny Wawrzyńca Surowieckiego”. Prowadził je Surowiecki w Szkole Prawa i Administracji w roku akademickim 1811/1812.

Duży nacisk kładł na zagadnienie jawności danych liczbowych, dowodząc, że ukrywanie stanu wewnętrznego kraju jest niepotrzebne i szkodliwe. Poglądy Surowieckiego w tej kwestii wpływały z jego przekonań o tym, że jawność danych statystycznych ułatwia ekspansję gospodarczą w dziedzinie poszukiwania zbytu i źródeł zysku. Surowiecki przypisywał statystyce bardzo szeroki zakres, widząc w niej fundamentalny przedmiot programu, na którym powinna się opierać wszelka teoria prawnicza i działalność normodawcza.

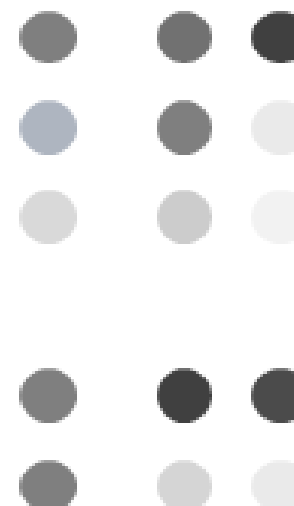

Ludwik Wolski (1819-1885)

W latach 1860/62 był profesorem statystyki w Instytucie Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa na Marymoncie w Warszawie. W 1850r. w „Bibliotece Warszawskiej” opublikował pracę pt. „Materiały do statystyki Królestwa Polskiego”. Publikacja ta zawiera bogaty zestaw informacji demograficznych oraz szereg interesujących i szczegółowych danych dotyczących rolnictwa, przemysłu i rzemiosła, handlu oraz komunikacji. Warto podkreślić, że Wolski opracował swoje publikacje na podstawie sprawozdań i akt urzędowych, a więc zawierały one jak najbardziej wiarygodne i aktualne dane statystyczne.

Szereg materiałów statystycznych publikował w kalendarzach wydawanych przez obserwatorium astronomiczne w Warszawie. Kalendarze te w istocie swojej stanowiły małe roczniki statystyczne.

Wieloletnie opracowywanie statystyki w ujęciu tematycznym zbliżonym do zakresu rocznika statystycznego pozwoliło Wolskiemu na wniesienie do polskiej praktyki statystycznej nowych postępowych form w zakresie zbierania, opracowywania i upowszechniania informacji statystycznych.

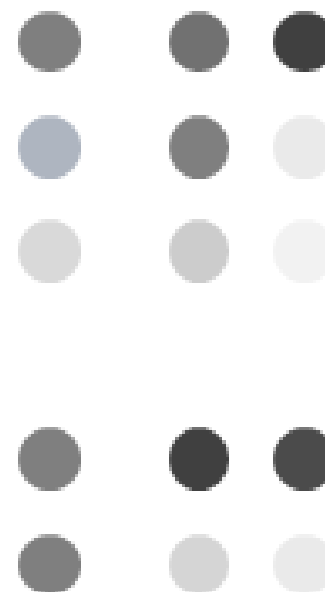
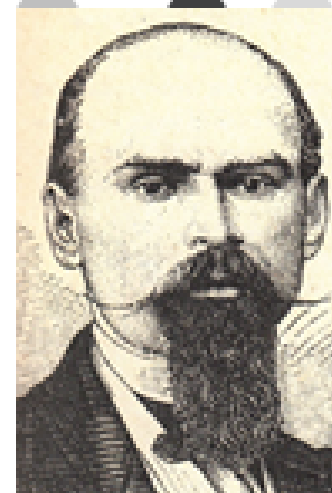

Zdzisław Korzybski (1834-1896)

Studiował na Uniwersytecie w Petersburgu, gdzie w 1856 r. otrzymał stopień kandydata praw. W czasie pobytu w Paryżu słuchał wykładów H. Baudrillarta i L. Wołowskiego. Wkrótce też napisał pierwszą książkę pt. „O kredycie i bankach emisyjnych z zastosowaniem do potrzeb kraju naszego” , Warszawa 1862 r.

W 1863 roku ogłosił w „Rocznikach Gospodarstwa Krajowego” artykuł „O zasadach ludności”. Na podstawie obu tych prac Korzybski rozpoczął starania o stanowisko profesora ekonomii w Szkole Głównej Warszawskiej, które po pewnych trudnościach ze strony Rady Wydziału Prawa i Administracji, otrzymał tymczasowo i mógł rozpocząć wykłady w kwietniu 1864 r. W 1866 roku Korzybski uzyskał nominację na stanowisko adiunkta. Wystąpił wówczas z inicjatywą o powierzenie mu dodatkowo wykładów ze statystyki w roku akademickim w roku akademickim 1866/67.

Zajęcia ze statystyki Korzybski rozpoczął w roku akademickim 1867/68. Na ich podstawie opracował podręcznik pt. „Wstęp do teorii statystyki” wydany w Warszawie w 1870r.

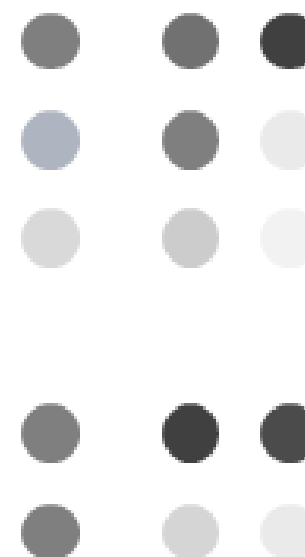
Witold Załęski (1836 – 1908)

Studia w zakresie nauk prawnych i dyplomatycznych odbył na Uniwersytecie w Dorpacie uzyskując stopień magistra nauk dyplomatycznych. Po studiach w Dorpacie przybył do Warszawy, gdzie pracował w szkole średniej. Jednocześnie był docentem statystyki i ekonomii w Szkole Głównej aż do czasu przekształcenia tej uczelni w 1869 r. w Cesarski Uniwersytet Warszawski. Od 1873r. był profesorem statystyki w Szkole Handlowej w Warszawie. W 1876r. objął kierownictwo Sekcji Statystycznej przy magistracie m. Warszawy pozostając na tym stanowisku przez prawie 40 lat.

Zagadnieniom związanym z teorią statystyki W. Załęski poświęcił m.in. dwie większe prace: „Kilka słów o teorii statystyki” – Warszawa 1868r., oraz „Teoria statystyki w zarysie. Część I – Zasady ogólne i część historyczna” – Warszawa 1884r.

W tej drugiej rozprawie dość szczegółowo omawia zagadnienia jak np. historię nauki statystyki, historię statystyki administracyjnej w poszczególnych państwach, tematykę obrad i ustalenia wszystkich Międzynarodowych Kongresów Statystycznych jakie odbyły się do końca lat 80-tych XIX wieku. **Książkę tę można uważać jako pierwszy polski podręcznik ze statystyki.**

W kongresach tych brał osobiście czynny udział.

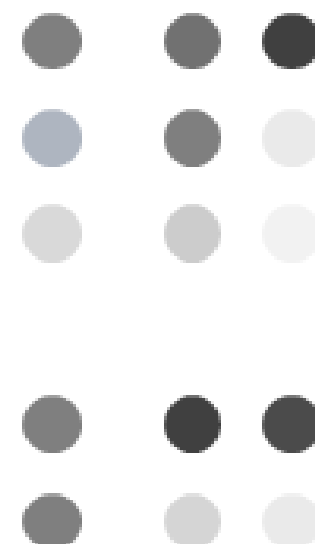

Mieczysław Marassé (1840 – 1880)

Ukończył Gimnazjum Św. Anny w Krakowie w 1860 roku. W tym też roku zaczął studiować prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim pod kierunkiem profesora Juliana Dunajewskiego wybitnego męża stanu, ekonomisty i statystyka. Studia ukończył w 1864 roku uzyskując stopień doktora za pracę pt. „Przegląd polskiej literatury ekonomicznej z uwzględnieniem stosunków ekonomicznych Królestwa Polskiego” – Kraków 1864 r. Był prekursorem historycznej szkoły statystycznej. Na szczególne wyróżnienie zasługuje praca pt. „O pojęciu i zadaniu statystyki” – Kraków 1866r. Była to bowiem pierwsza w języku polskim praca wydana drukiem, poświęcona historii i teorii statystyki. We wspomnianej wyżej pracy w części dotyczącej teorii statystyki Marasse do zadań statystyki zaliczał:

- *Przedstawienie życia ludzkiego w stanie teraźniejszości,*
- *Przedstawienie zależności społecznych stosunków jednych i drugich,*
- *Przedstawienie prawideł, które rządzą zjawiskami państwowymi.*

Marasse zwracał uwagę na jednakową wiarygodność zgromadzonego materiału statystycznego i zalecał jego krytyczną selekcję. Podkreślał rolę i zadania statystyki państwowej. Mieczysław Marasse był rzecznikiem postępu, tworzył bowiem rzeczy nowe. Z tych też względów współcześni nazywali go zaszczytnym mianem ojca polskiej statystyki

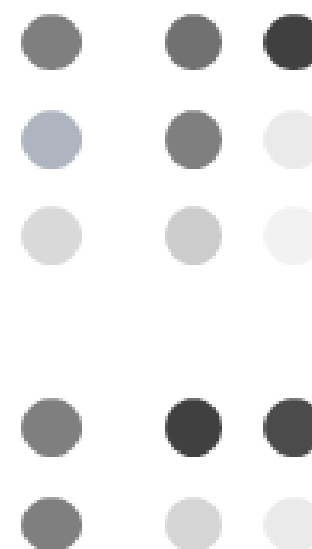

Józef Kleczyński (1841 – 1900)

W 1867 roku otrzymał stopień doktora praw. W dwa lata później Kleczyński powrócił do kraju i osiedlił się początkowo w Krakowie a w 1875 r. przeniósł się do Lwowa i rozpoczął pracę w Krajowym Biurze Statystycznym. Zajmował się w tym czasie działalnością publicystyczną, napisał wiele artykułów z zakresu statystyki. W 1880 r. po nostryfikacji dyplomu doktorskiego habilitował się na Uniwersytecie Lwowskim. W 1881 roku opuścił Lwów w związku z powołaniem go na profesora statystyki i prawa administracyjnego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W 17 lat później został rektorem tej uczelni.

Kleczyński choć specjalnie nie zajmował się teorią statystyki to jednak przyczynił się do pogłębienia niektórych metod szczególnie w dziedzinie Statystyki Demograficznej. W pracy pt. „O obliczaniu liczby ludności w latach między spisami” rozważa możliwość obliczenia liczby ludności między dwoma spisami, jeżeli spisy takie przeprowadzano by w krótkich odstępach czasu tj. czterech lat. Zdaniem autora wystarczy w tym przypadku uwzględnić zmiany spowodowane liczbą urodzeń i zgonów w badany okresie. Inną metodę należy stosować gdy spisy odbywają się np. co 10 lat. Wtedy należy uwzględnić przyrost naturalny i procesy migracyjne. Prace Kleczyńskiego z tego zakresu przyczyniły się niewątpliwie do rozwoju polskiej demografii historycznej.

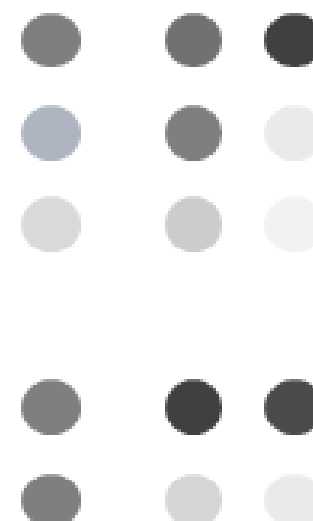
Tadeusz Pilat (1844 – 1923)

W 1867 roku uzyskał stopień doktora praw na Uniwersytecie Lwowskim. W 1868 roku habilitował się na tejże uczelni i od roku 1869 jako docent prywatny rozpoczął wykłady na wydziale prawa Uniwersytetu Lwowskiego. W 1870 roku uzyskał rozszerzenie veniam legendi na naukę administracji i polityki ekonomicznej, a w rok później na statystykę na podstawie rozprawy pt. „O metodach zbierania danych do statystyki żywności”. Równolegle do tej pracy napisał drugą pt. „O miejskich biurach statystycznych i urządzeniu takiego biura we Lwowie”.

W 1872 roku wyjechał do Berlina na półroczne seminarium statystyczne prowadzone przez prof. Ernesta Engla, gdzie odbył praktykę w zakresie techniki badań statystycznych. Po powrocie do kraju 14 listopada 1872 roku został profesorem nadzwyczajnym prawa administracyjnego, nauk administracji i statystyki Uniwersytetu Lwowskiego, zaś 31 grudnia 1878 roku profesorem zwyczajnym prawa administracyjnego i statystyki.

W roku 1873 roku zorganizował we Lwowie Krajowe Biuro Statystyczne, którym kierował od 1874 do 1920 roku.

Z metod stosowanych w statystyce produkcji roślinnej Pilat opowiadał się za szacunkiem jako bardzo ważnym źródłem informacji statystycznej.

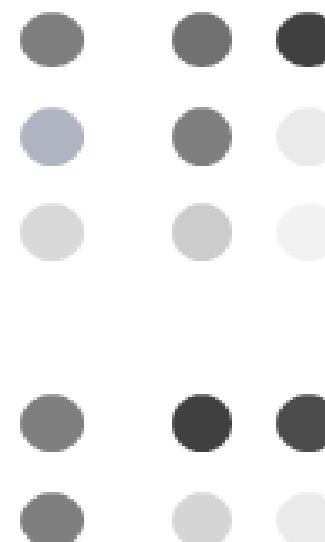
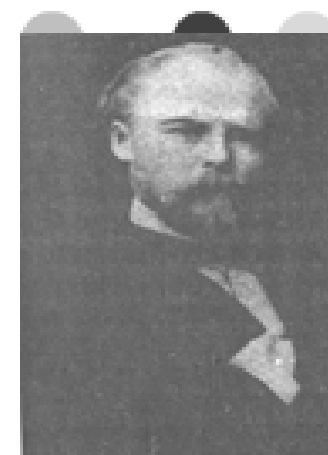

Adam Bolesław Danielewicz (1846 – 1935)

Studia matematyczno-fizyczne odbył na wydziale matematycznym Szkoły Głównej w Warszawie otrzymując w 1869 r. stopień magistra. W 1891 r. powołany został na stanowisko głównego matematyka w nowo powstałym towarzystwie ubezpieczeń na życie pod nazwą „Przezorność”. Pracę na tym stanowisku wykonywał zgodnie ze swoimi długoletnimi zainteresowaniami w dziedzinie wiedzy stosowanej (statystyka, rachunek prawdopodobieństwa).

Danielewicz był statystykiem, demografem i ekonomistą. W swoich pracach zajmował się głównie problematyką zastosowań matematyki w statystyce, ekonomii i demografii. Był autorem m.in. takich prac jak : pt. „Podstawy matematyczne ubezpieczeń życiowych” (1896r.), pt. „O metodzie najmniejszych kwadratów” (1904r.), pt. „Zarys arytmetyki politycznej” – wspólnie z S. Dicksteinem (1910r.). Głównie zapisał się w dziejach statystyki jako autor dwóch tablic wymieralności dla miasta Warszawy. Działalność statystyczna Danielewicza była bardzo owocna i wniosła do polskiej praktyki i literatury statystycznej nowe opracowania. Jego zainteresowania problematyką ubezpieczeniową spowodowały, że do analizy demograficznej ruchu ludności wprowadził wzorem niemieckich statystyków, metody matematyczne reprezentując tym samym na gruncie polskim kierunek matematyczny w statystyce.

4. DZIEŁA POLSKIEGO TOWARZYSTWA STATYSTYCZNEGO

Projekt utworzenia odrębnego stowarzyszenia statystyków polskich powstał na początku 1912 roku w gronie krakowskich statystyków i ekonomistów. Głównym celem działalności tego przyszłego stowarzyszenia miało być opracowanie publikacji statystycznych obejmujących swym zasięgiem terytorialnym wszystkie trzy zabory.

Wykonania tego zamierzenia podjął się ówczesny kierownik krakowskiego Miejskiego Biura Statystycznego doc. dr hab. Kazimierz Władysław Kumaniecki przy pomocy Władysława Studnickiego i poparciu prezydenta m. Krakowa prof. dr Juliusza Leo.

W dniu 29 marca 1912 r. K. Wł. Kumaniecki złożył do Cesarsko-Królewskiego Namiestnictwa we Lwowie podanie o zezwolenie na działalność stowarzyszenia pn. „Polskie Towarzystwo Statystyczne” z siedzibą w Krakowie.

Pismo zatwierdzające powstanie Polskiego Towarzystwa Statystycznego.

Z o.k. Namiestnictwa.

XIII. 1092/1
 Kraków, dnia 9 kwietnia 1912.
 Statut. -

Do
 o.k. Starostwa
 ok. Dyrekcji Policji

W załatwieniu podania, wniesionego bezpośrednio do o.k. Namiestnictwa z dnia 29. marca 1912, przesyła się ok. Starostwu /ok. Dyrekcji:/ dwa egzemplarze statutu stowarzyszenia Polskiego Towarzystwa Statystycznego w Krakowie.

z poleceniem, aby jeden egzemplarz doręczyć założycielom do rąk Dr. Kazimierza Kucanickiego - Prezesa Unii Jagiellońskiej z oznajmieniem, że o.k. Namiestnictwo nie zakazuje zawiazania tego stowarzyszenia.

Drugi egzemplarz statutu przesyła ok. Starostwu /ok. Dyrekcji:/ w aktach dla urzędowego użycia przy wykonywaniu nadzoru w myśl postanowień ustawy z 15. listopada 1867 Dz.u.p. nr.134.

Zarazem należy zwrócić uwagę założycielom, że o ile poszczególne kierunki działalności stowarzyszenia podlegają odrębnym przepisom, winno stowarzyszenie do tych przepisów w każdym wypadku się stosować.

C.K. Namiestnictwo pismem z dn. 9 kwietnia 1912 r. Zatwierdziło projekt statutu PTS oznajmiając jednocześnie, że „nie zakazuje zawiązania tego stowarzyszenia”¹.

Wyżej wspomniane towarzystwo sechoc ok. Starostwo /ok. Dyrekcji:/ wpisać do tamtejszego katastru stowarzyszeń, w którym ma być także prowadzona ewidencja członków zarządu stowarzyszenia, a w szczególności osób, następujących towarzystwo na sejmie na podstawie zgłoszeń, przedkładanych ok. Starostwu /ok. Dyrekcji:/ stosownie do przepisu §12. ustawy z 15. listopada 1867 Dz.u.p. nr.134.

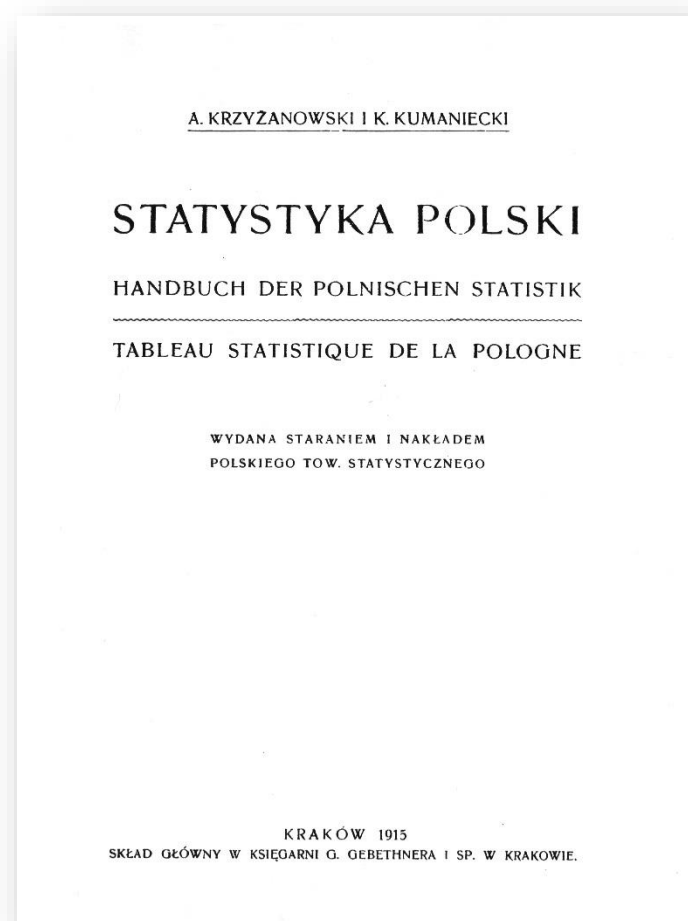
Za ok. Namiestnictwa
 C.K. Dyrekcja Policji w Krakowie
 Pod data 15 KWIET. 1912 191186
 17091-129
 1111/52

¹ Archiwum Państwowe w Krakowie, „Starostwo Grodzkie Krakowskie” sygn. 208

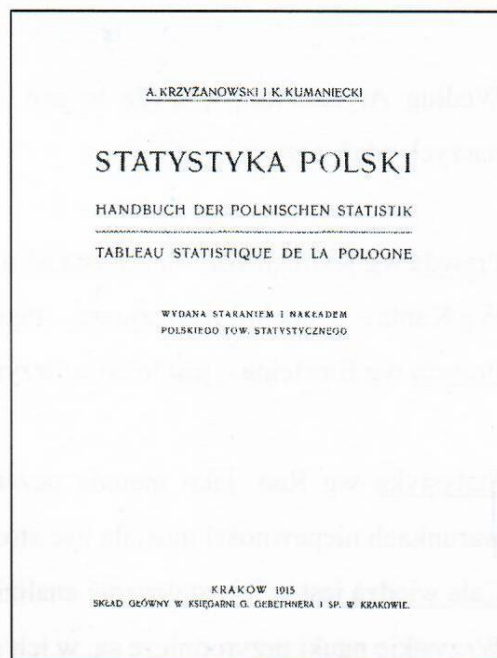
Na czele PTS stanął 12-osobowy zarząd zwany Wydziałem, podobnie jak to miało miejsce wówczas w całej Galicji. Pierwszym prezesem PTS został prof. dr J. Leo – profesor skarbowości na Uniwersytecie Jagiellońskim, sekretarzem zaś doc. K. Kumanicki – prawnik w zakresie prawa administracyjnego, a od 1917 r. prof. UJ. Osoby te pełniły swe funkcje prawdopodobnie przez cały okres działalności PTS w Krakowie.

W ramach zaprojektowanej działalności publikacyjnej PTS wydało „Statystykę Polski” wydrukowaną w 1915 r. w drukarni Uniwersyteckiej. „Statystyka Polski” wydana przez PTS była pierwszym polskim rocznikiem statystycznym. (por. strona tytułowa).

W ramach zaprojektowanej działalności publikacyjnej PTS wydało „Statystykę Polski” wydrukowaną w 1915 r. w drukarni Uniwersyteckiej. „Statystyka Polski” wydana przez PTS była pierwszym polskim rocznikiem statystycznym. (por strona tytułowa).

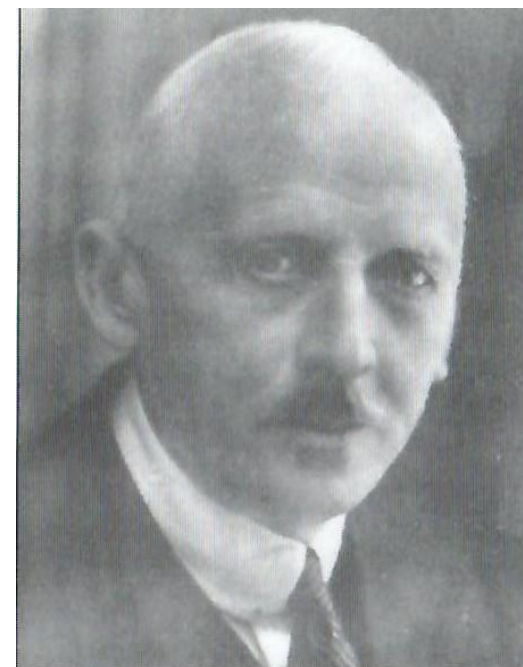
Juliusz Leo (1861-1918)

Ekonomista, prawnik i polityk galicyjski. Studia prawnicze ukończył w Krakowie, po których staż odbywał w Prokuraturii Skarbu Państwa we Lwowie. Po powrocie do Krakowa rozpoczął praktykę adwokacką, a następnie habilitował się na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie pracy z zakresu skarbowości i prawa skarbowego. Od 1904 roku przez trzy kadencje pełnił funkcję prezydenta miasta Krakowa. Okres jego prezydentury stanowi dla Krakowa epokę najświetniejszego rozwoju. Jego dziełem jest stworzenie tzw. Wielkiego Krakowa, poszerzonego z około 6 do 47 km kwadratowych. Ponadto uporządkował gospodarkę finansową, podjął reorganizację władz miejskich, sfinalizował wykupienie od władz austriackich Wawelu. Za jego czasów wybudowano szereg gmachów szkolnych, rozbudowano sieć tramwajową, zmodernizowano urządzenia sanitarne. W 1901 roku został posłem sejmiku krajowego, a w 1911 r. został wybrany do parlamentu wiedeńskiego jako poseł miasta Krakowa. Zainicjował powołanie do życia Naczelnego Komitetu Narodowego, którego był pierwszym przewodniczącym.

5. DZIEŁA TOWARZYSTWA EKONOMISTÓW I STATYSTYKÓW POLSKICH

Pomysł utworzenia TEiSP dojrzał na tyle, że postanowiono przystąpić do jego realizacji. W tym celu 29 marca 1917 r. w redakcji *Ekonomisty* odbyło się zebranie kilkunastu osób, przeważnie związanych z Biurem Pracy Społecznej istniejącym od 1910 r., na którym wybrano komisję organizacyjną w składzie: Jan Dmochowski", Franciszek Doleżał", Stefan Dziewulski*, Kazimierz Kasperski", Stanisław Aleksander Kempner" i Włodzimierz Wakar*. Członkowie tej komisji zostali uznani później za założycieli Towarzystwa Ekonomistów i Statystyków Polskich. Sformułowali oni zadania i opracowali statut Towarzystwa oraz doprowadzili do jego zalegalizowania. Postarali się też o urządzenie pomieszczenia dla Towarzystwa w siedzibie redakcji *Ekonomisty* (Warszawa, ul. Jasna 19).

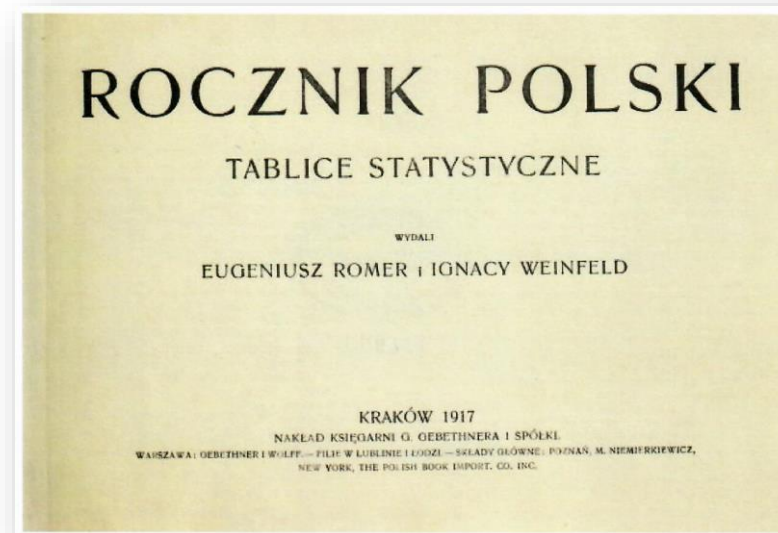
prof. Antoni Kostanecki (1866–1941)
prezes TEiSP w latach 1917–1928
źródło: Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego

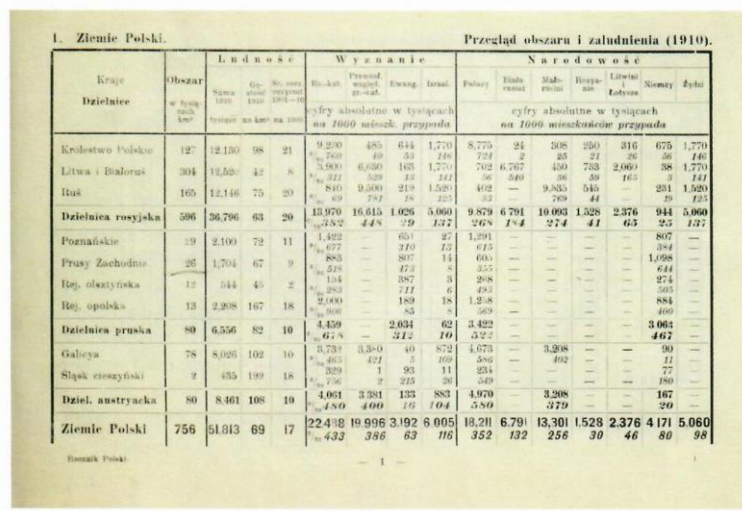
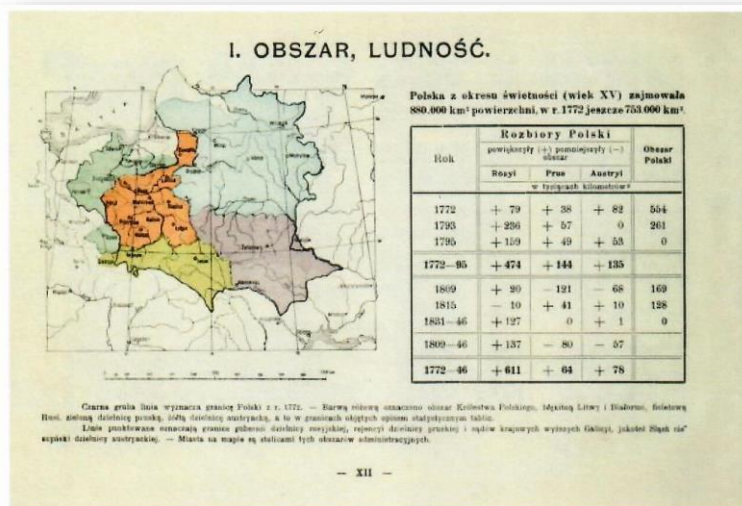

Do Rady TEiSP w grudniu 1917 r. zostali wybrani: Jan Dmochowski, Franciszek Doleżał, Stefan Dziewulski, Kazimierz Kasperski, Stanisław A. Kempner, Antoni Kostanecki", Ludwik Krzywicki, Zdzisław Ludkiewicz", Jerzy Michalski", Edward Strasburger", Włodzimierz Wakar i Władysław Zawadzki". Rada wyłoniła spośród swoich członków Zarząd, który ukonstytuował się następująco: przewodniczący - prof. Antoni Kostanecki, zastępcy przewodniczącego – Stefan Dziewulski i prof. Ludwik Krzywicki, skarbnik - prof. Władysław Zawadzki.

Od początku istnienia Towarzystwa Ekonomistów i Statystyków Polskich działały w nim cztery sekcje: teorii ekonomii, statystyki, polityki ekonomicznej i polityki społecznej. Planowano także utworzenie sekcji skarbowości oraz geografii i historii gospodarczej.

Obok publikacji „Statystyka Polska” (1915) zostały wydane dwa dzieła – *Rocznik Polski. Tablice Statystyczne* (1917) oraz *Geograficzno-statystyczny ATLAS POLSKI* (1916).

WYDZIAŁ
EKONOMICZNO-SOCJOLOGICZNY
Uniwersytet Łódzki

6. POCZĄTEK DZIAŁALNOŚCI GUS

Członkowie Rady Regencyjnej: książę Zdzisław Lubomirski, arcybiskup Aleksander Kakowski i hrabia Józef Ostrowski. 27.10.1917. Źródło: NAC

Rada Regencyjna

Utworzona została na podstawie patentu wydanego 12 września 1917 r. przez generał-gubernatorów: niemieckiego - Hansa von Beselera i austriackiego - Stanisława Szeptyckiego. Powołanie Rady Regencyjnej Teoretycznie miała pełnić najwyższą władzę w Królestwie Polskim do czasu przekazania jej w ręce regenta lub króla.

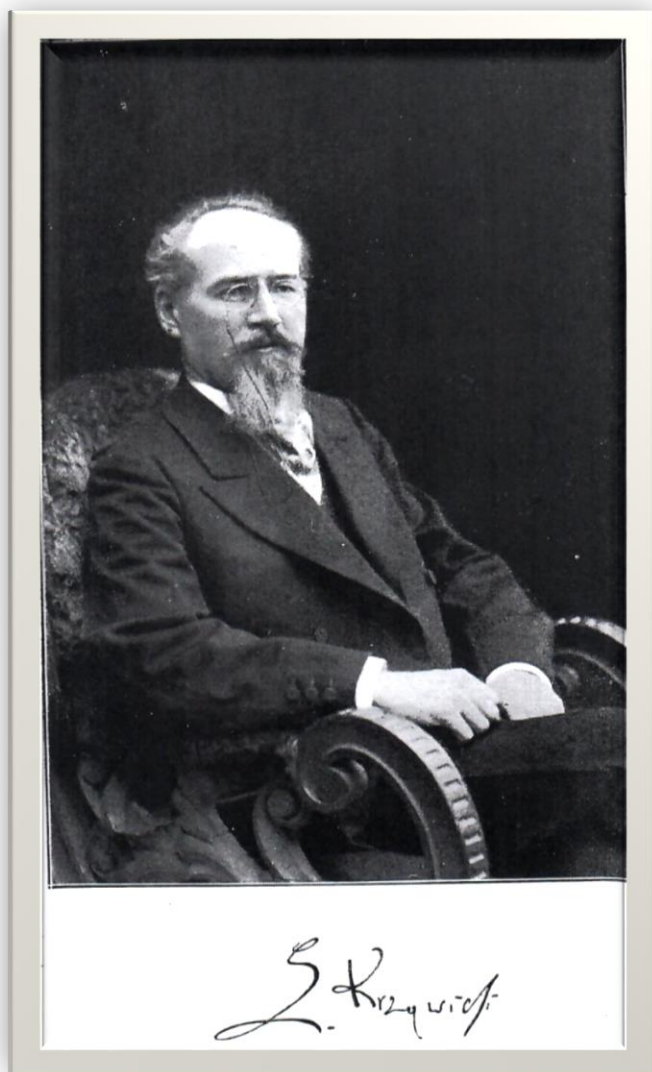
W rzeczywistości **Rada Regencyjna** posiadała niewielkie kompetencje, głównie w zakresie sądownictwa, szkolnictwa oraz części administracji.

15 października 1917 r. uroczyście mianowano powołanych przez obu cesarzy członków Rady Regencyjnej:

- arcybiskupa warszawskiego **Aleksandra Kakowskiego**,
- prezydenta Warszawy **księcia Zdzisława Lubomirskiego**,
- honorowego prezesa Stronnictwa Polityki Realnej **hrabiego Józefa Ostrowskiego**.

Siedzibą Rady Regencyjnej stał się Zamek Królewski w Warszawie.

W sierpniu 1915 r. władze rosyjskie opuściły Warszawę nie zabierając materiałów statystycznych, archiwaliów i księgozbioru byłego Warszawskiego Komitetu Statystycznego. Opiekę nad tymi wszystkimi materiałami przejął już w sierpniu 1915 r. Komitet Obywatelski Miasta Warszawy. Od 15 września 1915 r. powierzono ich ochronę prof. Ludwikowi Krzywickiemu (1859 – 1941), mianując go jednocześnie kustoszem tych zbiorów.

Ludwik Krzywicki (1859-1941) po ukończeniu gimnazjum w Płocku, w latach 1878-1884 odbywał studia matematyczne i medyczne. Był działaczem społecznym i uczonym.

Od początku swej działalności publicystycznej i naukowej głosił poglądy socjalistyczne, stając się w Polsce czołowym ich popularyzatorem. W latach 1882-1884 należał do głównych tłumaczy oraz był redaktorem przekładu I tomu "Kapitału".

Od roku 1918 wykładał na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie w 1921 r. objął kierownictwo Katedry Ustrojów Społecznych. Był profesorem Wyższej Szkoły Handlowej oraz Wolnej Wszechnicy Polskiej. W latach 1918-1925 pracował w Głównym Urzędzie Statystycznym. W latach 1921-1939 kierował Instytutem Gospodarstwa Społecznego.

O d p i s .

KOMITET OBYWATELSKI M. WARSZAWY

Sekcja Ogólna

Z A Ś W I A D C Z E N I E .

Okaziciel niniejszego p. Ludwik Krzywicki delegowany został przez Komitet Obywatelski m. Warszawy, jako kurator lokalu Urzędu Statystycznego Mokotowska 41 i przyjął na siebie odpowiedzialność za całość gmachu i majątku w nim zawartego.

Na dowód powyższego wydane jest p. Ludwikowi Krzywickiemu zaświadczenie niniejsze. –

PRZEWODNICZĄCY KOMITETU OBYWATELSKIEGO

/-/ podpis nieczytelny

Członek Komitetu – Sekretarz

/-/ St. Dziewulski

m. p. PRZEWODNICZĄCY KOMISJI OPIEKI NAD GMACHAMI PUBLICZNYMI:

/-/ B. Gembarzewski

Warszawa, dnia 13 września 1915 roku

Nr. 117.-

Za zgodność:

Jego zainteresowania naukowe były bardzo szerokie i obejmowały socjologię, psychologię, etnografię, antropologię, ekonomię i statystykę. Do najważniejszych jego prac z dziedziny nauk społecznych należą m. in.: "Kwestia rolna" (1903), "Studia socjologiczne" (1923) oraz "Wstęp do historii ruchów społecznych" (1926).

Od 1917 r. w Wydziale Statystycznym opracowano jednocześnie projekty prawne dotyczące organizacji i działalności przyszłego urzędu statystycznego.

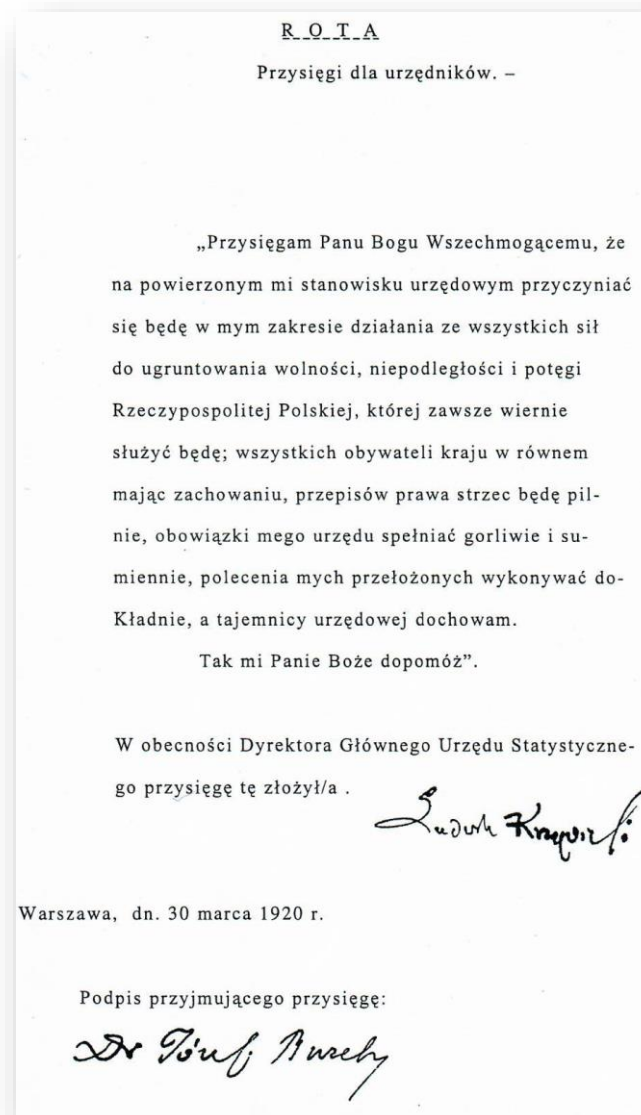
Kierownictwo Wydziału Statystycznego MSW ponownie powierzono prof. Ludwikowi Krzywickiemu.

W lutym 1918 r. w Wydziale tym zatrudniono prof. Jana Rutkowskiego (1886 – 1949), ekonomistę, historyka, później profesora Katedry Historii Gospodarczej na Uniwersytecie w Poznaniu.

Kolejny projekt przyszłego urzędu statystycznego pn. Projekt Organizacji Centralnego Biura Statystycznego opracowali już w początkach lutego 1918 r. prof. Ludwik Krzywicki i prof. Jan Rutkowski.

Projekt ten został poddany dyskusji w marcu i maju 1918 r. podczas międzyministerialnych konferencji. Wraz z obszernym uzasadnieniem, 11 czerwca 1918 r. został wniesiony pod obrady Rady Ministrów, która po wprowadzeniu drobnych poprawek przekazał go do zatwierdzenia Radzie Regencyjnej.

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ

Czesław Domański

WYDZIAŁ
EKONOMICZNO-SOCJOLOGICZNY
Uniwersytet Łódzki